

Т.Я. Старасценка (Мінск, БДПУ)

МЕТАФАРА ЯК СРОДАК ЗНЕШНЯЙ ДЫЯЛАГІЗАЦЫІ

У мастацкім тэксце асаблівае значэнне набываюць трапеічныя сродкі, якія “ўключаюць чытача ў сутворчасць” [1, с. 40]. Найбольш кампактным трапеічным сродкам выступае метафара (скрытае параўнанне), якая выражае толькі аб’ект параўнання, а імплікацыя лексічна не выражанага суб’екта вядзе да цеснай кантэкстуальнай сігніфікацыйнай сувязі і сутворчасці паміж прадукцэнтам і рэцыпіентам тэксту. Такую сутворчасць Н.Д. Аруцюнава называе інтэрпрэтацыяй, паколькі метафарамі “не перадаюць паведамленняў” [2, с. 23]. Аднак менавіта метафара адыгрывае значную ролю ў рэалізацыі адметнага дыялогу. Асабліва гэта адносіцца да індывідуальна-аўтарскіх метафар. Так, В.І. Іўчанкаў у даследаванні “Лингвистическая организация текста: в творческой лаборатории Владимира Короткевича” разглядае індывідуальна-аўтарскую метафару Уладзіміра Караткевіча *воблака рассялася* [3, с. 123]. Лексема *воблака* – аб’ект параўнання, суб’ект *спрэчка* (воблака) імпліцыраваны, што робіць яго зразумелым толькі ў сінтагматычным размяшчэнні, у кантэкстуальнай сувязі. Рэцыпіент павінен уважліва знаёміцца з усім творам, а не толькі з яго пэўнымі сегментамі, каб адэкватна выявіць неэкспліцыраваны суб’ект і адпаведную інтэгральную прымету – вобразную аснову параўнання. Выяўленне імпліцытнага суб’екта відавочна дыялагізуе мастацкае маўленне, робіць яго дынамічным. Індывідуальна-аўтарскія метафары “не столькі выконваюць эстэтычную і інфармацыйную функцыі, колькі актывізуюць увагу адрасата” [4, с. 131].

Найбольшая імпліцытнасць праяўляецца ў субстантыўных метафарах, якія, у адрозненне ад вербальных, не маюць цеснай сувязі з кантэкстам. Паводле структурнай арганізацыі субстантыўныя метафары бываюць аднаслоўнымі (аўтасемантычнымі) і шматслоўнымі (найчасцей – двухкампанентавымі, або бінарнымі). У двухчленных метафарах, сярод якіх пераважаюць генітыўныя, імпліцытнае значэнне, выражанае ў рэме назоўнага склону галоўнага кампанента, экспліцыруецца праз тэму залежнага кампанента. Таму такія метафары хутка і адзначна ўспрымаюцца ў межах мікракантэксту і не патрабуюць ад чытача ўдумлівага аналізу. Напрыклад, у М. Касцюкевіча: *шыба душы, ануча неба, лісце сумневаў, скрыжалі каханняў, дождж сустрэчы, пыл недаверу, пярэцёнкі рыфмаў, рэбус вуліц, асалода неба, акварыум крам, плевелы вершаў, аблогі мараў, твар неба, грэблік сонца, падзяка поўні, сум ускраін, высны шлюбу, цягнікі спагады, станцыя болю, сховішча чакання, пальцы догмаў, прасціна віны, лыжы мітусні, парэз пачуццяў, паланэз узаемнасці* [

5], у Н. Гальпяровіча: *пацеркі вод, авечкі аблокаў, рыззё сусвету, чарназём ночы, спіны вулачак, пажар сланечнікаў* [6], у І. Багдановіч: *агаркі зор, пацеркі ўспамінаў, зрэнкі вокнаў, прадонне часу* [7], у Т. Сівец: *пальцы дарог, душы ліхтароў, слоікі сноў, сухацветы сноў* [8], у З. Падліпскай: *росчырк маланкі, цягнік дум, перавясла суму, россып сузор'яў, смак спаткання, ільдзінка пачуцця, куфар гадоў* [9], у Л. Кебіч: *станцыя Маладосці, прыпынкі Сталасці, ліхтар дзён, кошык зорак, брыво месяца, бакалы вачэй, сум садоў, дысанансы бяды, дыяменты надзеі, кубак дзён, шыбы вачэй* [9]. Прыведзеныя бінарныя субстантыўныя метафары ў вузкім кантэксце экспліцыруюць імплікацыйна дзякуючы залежнаму кампаненту (назоўніку роднага склону), які звужае сэнсавы аб'ём і дазваляе адэкватна дэкадаваць вобраз.

Больш цеснай дыялагізацыі, сутворчасці паміж прадукцэнтам і рэцыпіентам садзейнічаюць аўтаномныя субстантыўныя метафары, паколькі імпліцыраваны суб'ект выводзіцца чытачом на аснове шматлікіх сувязей лексемы з многімі кампанентамі тэксту. Разгледзім прыклады:

*Калі б умелі слухаць людзі свае сэрцы, / выказваць сэрцам найпрасцейшыя пачуцці, / не працінала б нас жыццё калючым **скерца*** (Л. Кебіч. “На мове сэрца”). Індывідуальна-аўтарская метафара *скерца* – гэта аб'ект параўнання, імпліцыраваны суб'ект *хуткасць* становіцца зразумелым толькі ў макракантэксце. У лексеме *скерца* ‘хуткасць’ інтэграванне адбываецца па прымеце, заснаванай на падабенстве працягласці.

*Рэха летняй казкі / пад настрой лагодны / запаліла ў вазе / пахкую **паходню*** (М. Касцюкевіч. “Рэха летняй казкі...”). Аб'ектам параўнання выступае метафара *паходня*, суб'ектам -- *кветкі*. Інтэграванне адбываецца па прымеце, заснаванай на яркасці.

*Ты – памаўчы... Ваўка агню з рукі / Карміць таму, хто ў сэрцы крые **снежань*** (Т. Сівец. “...І гэтым – жыць, і з гэтым – паміраць...”). Імпліцыраваны суб'ект *зрада* выводзіцца на аснове аб'екта параўнання – метафары *снежань*, а інтэгральная прымета звязана з *духоўным холадам*.

Пры разглядзе аўтаномных субстантыўных метафар неабходна ўлічваць іх цесную сувязь з параўнаннем і звяртацца адпаведна да паняццяў суб'ект і аб'ект параўнання. Метафара, выражаючы толькі аб'ект параўнання, імпліцыруе суб'ект, пошук якога набывае асаблівы эффект сутворчасці, або знешняй дыялагізацыі (паміж пісьменнікам і чытачом). Асабліва выразна яна праяўляецца ў індывідуальна-аўтарскіх метафарах, якія ў залежнасці ад кантэксту рэалізуюць адпаведную інтэгральную прымету.

Літаратура

1. Ивченков, В.И. Лингвостилистика тропов Юрия Казакова / В.И. Ивченков. – Минск: УП «Редакция научно-методического журнала “Печатковая школа”», 2002. – 112 с.
2. Арутюнова, Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры: сборник: пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз.; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 5 – 32.
3. Ивченков, В.И. Лингвистическая организация текста: в творческой лаборатории Владимира Короткевича / В.И. Ивченков. – Минск: БГУ, 2002. – 211 с.
4. Старычонак, В.Д. Метафара ў беларускай мове: на матэрыяле субстантываў: манаграфія / В.Д. Старычонак. – Мінск: БДПУ, 2007. – 190 с.
5. Касцюкевіч, М.Я. Колеры: паэзія і проза / М.Я. Касцюкевіч. – Мінск: «Русский путь», 2013. – 381 с.
6. Гальпяровіч, Н.Я. Насцеж: вершы, навелы / Н.Я. Гальпяровіч. – Мінск: Маст. літ., 2008. – 222 с.
7. Багдановіч, І.Э. Фрэскі: вершы і паэмы / І.Э. Багдановіч. – Мінск: Маст. літ., 1989. – 118 с.
8. Сівец, Т.М. Таму, хто знойдзе: вершы, проза, п’есы, пераклады / Т.М. Сівец. – Мінск: І.П. Логвінаў, 2008. – 184 с.
9. На мове сэрца: зборнік сучаснай беларускай паэзіі / склад. Т.Ф. Рослік. – Мінск: Белар. Энцыкл. імя П. Броўкі, 2013. – 256 с.